

Hız. Peygamber'in sünnetinde gece namazlarının ikişer rek'at kılınması uygulaması öne çıktığından (Buhârî, "Vitr", I, 2, "Şalât", 84; Müslim, "Şalâtü'l-müsâfirin", 145-148, 156, 157, 159) fakihler teravih namazının her iki rek'atta bir selâm verilecek kılınmasının fazileti konusunda görüş birliği içindedir. Şâfiî mezhebine göre iki rek'atta bir selâm vermek farzdır, kasten dört rek'atta bir selâm verilirse namaz bâtil olur; hata ile yapıldığı takdirde namaz herhangi bir nâfile namaza dönüşür. Hanefiler'e göre yirminci rek'atın sonunda verilecek tek selâmla kılınan teravih namazı mekruh görülmekle birlikte sahihtir. Mâlikîler'e göre dört rek'atta bir selâm vermek mekruhtur, bununla beraber namaz sahih olur. Teravih namazında ramazan boyunca bir hatim yapılması Hanefiler ve Hanbelîler'e göre sünnet, Şâfiîler ve Mâlikîler'e göre müstehaptır. Hız. Peygamber ve sahâbe döneminde bu namaz oldukça uzun bir kıraatle eda edilirken tarihî süreç içerisinde insanlara zahmet vermeme kuralından hareketle uzun okumadan vazgeçilmiş ve cemaati çoğaltmanın kıraati uzatmaktan daha yararlı olacağı düşüncesi öne çıkmış (Kâsânî, I, 289; İbn Kudâme, I, 800), zamanla her rek'atta uzunca bir âyet veya üç kısa âyetin okunması yeterli görülmüştür. Ancak her durumda namazın âdâbına ve özellikle ta'dîl-i erkâna riayet edilmesi zorunludur; namazın bunu ihlâl edecek biçimde hızlı kılınması doğru değildir.

Teravih namazının vakti yatsı namazının arkasından fecre kadar geçen süredir; vitirden sonra kılınması câiz olmakla birlikte uygulamada vitirden önce kılınmaktadır. Hanefiler ve Şâfiîler'e göre teravihin gecenin ilk üçte birlik dilimine veya yarısına ertelenerek kılınması müstehaptır. Hanbelîler ise gecenin ilk vaktinde kılınmasını daha faziletli görmüştür. Teravih namazının eda edilmesi için ezan okunmaz ve kâmet getirilmez; kılamayan kişinin kazâ etmesi gerekmez. Teravih iki rek'atta bir selâm verilecekse sabah namazının, dört rek'atta bir selâm verilecekse ikinci namazının sünneti gibi fakat tamamında cehri kıraatle kılınır. Şâfiîler, Hanbelîler ve bazı Hanefiler'e göre teravih namazında niyetin bu namaz için belirlenmesi gerekli olup mutlak niyet yeterli değildir. Teravih namazı başladıktan sonra camiye gelen kimse önce yatsı namazını kılar, daha sonra teravih namazı için imama uyar. Çünkü teravih yatsı namazına tâbidir ve ondan önce kılınmaz.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1409/1989, II, 162-168; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhâkî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1414/1994, II, 494-497; Ebû Ca'fer et-Tûsî, *el-Mebsût* (nşr. M. Taki el-Keşfî), Tahran 1387, I, 133-134; Serahsî, *el-Mebsût*, II, 143-149; İbn Rüşd, *el-Beyân ve't-ta'şîl* (nşr. Saîd A'râb), Beyrut 1404/1984, II, 309-310; Kâsânî, *Bedâ'î'*, I, 288-290; İbn Kudâme, *el-Muğ-nî*, I, 797-802; Zâhidî, *Fezâ'ilü ramazân ve şalâ-ti't-terâvih*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 1859; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali M. Muavvaz), Beyrut 1412/1992, I, 437; Takyyüddin es-Sübkî, *Da'ü'l-meşâbih fi şalâti't-terâvih*, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1098; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (Hatîb), IV, 294-299; Bedreddin el-Aynî, *Umdu't-tâ'îr*, Kahire 1348, XI, 124-128; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kâdir*, I, 466-470; Süyûtî, *el-Meşâbih fi şalâ-ti't-terâvih* (*el-Hâvî li'l-fetâvî* içinde), Beyrut 1408/1988, I, 347-350; Kalyûbî, *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Minhâc*, Beyrut 1419/1998, I, 248; İbrâhîm b. Hüseyin el-Yanyavî (Kara Şahin), *Risâle fi fazile-ti't-terâvih ve's-sahûr*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3666; Cemal, *Fütühâtü'l-vehhâb*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), I, 489; Tahtâvî, *Hâşiye 'alâ merâkî'l-felâh*, Kahire 1389/1970, s. 335; Lek-nevî, *Tuhfetü'l-aşyâr bi-ihyâ'i sünneti seyidü'l-ibrâr* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Dimaşk-Beyrut 1412/1992, s. 93-134; Nüreddin İtr, *Hedyü'n-Nebî fi's-salavâti'l-hâşşa*, Dimaşk 1407/1987, s. 78-96; Fazl Hasan Abbas, *et-Tavzîh fi şalâteyi't-terâvih ve't-tesâbih*, Amman 1988; İsmâil b. Muhammed el-Ensârî, *Taşhihu hadîsi şalâti't-terâvih 'işrine rek'â ve'r-red 'ale'l-Elbânî fi taz'îfih*, Riyad 1408/1988; Ahmed b. Kâsim es-San'ânî, *et-Tâcû'l-müzheb*, San'a 1414/1993, I, 158; M. Nâsirüddin el-Elbânî, *Şalâtü't-terâvih*, Riyad 1421; M. Ziyâurrahman el-A'zamî, "Teravih Namazı" (trc. Selman Başaran), *İslâmî Araştırmalar*, sy. 4, Ankara 1987, s. 5-18; Ruveyfî Râcih er-Rahîlî, "Fimâ nesebehü eş-Şeyh Mansûr el-Buhûtî fi'r-Ravzi'l-mürbî ilâ 'Ömer b. el-Hattâb (r.a.) fi şalâti't-terâvih fi Ramazân ve tahricühü ve münâkaşatü ehli'l-ilm fi zâlik", *Mecelletü'l-Buhûsi'l-İslâmiyye*, sy. 26, Riyad 1410, s. 277-307; Abdullâh b. Nâsir es-Sedhân, "et-Terâvih fi'l-Şarî'n-nebevî: Ehdâfuh ve vesâ'ilüh", a.e., sy. 60 (1421), s. 215-254; Abdülkadir Karahan, "Terâvih", *İA*, XII/1, s. 168-169; A. J. Wensinck, "Tarâvih", *EI*² (İng.), X, 222; "Şalâtü't-terâvih", *Mv.F*, XXVII, 135-149; Yahyâ Rehâyi, "Terâvih", *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, Tahran 1380/2002, VI, 819-821; M. Rızâ Ensârî, "Terâvih", *DMT*, IV, 203-204; Fâtîma Mücâhidî, "Terâvih", *DMBİ*, XIV, 741-744.

SAFFET KÖSE

TERBÎ'

(التربيع)

Eski Türk edebiyatında bir gazelin beyitlerinin önüne aynı vezin ve kafiyede eklenen iki mısra ile bendlerindeki mısra sayısı dörde çıkarılan musammâtın adı

(bk. MUSAMMAT).

TERBİYE

(bk. TÂLİM ve TERBİYE).

TERCEMAN

(bk. GÜLBANK).

TERCEME

(الترجمة)

Bölüm başlığı, biyografi, sened vb. anlamlarda kullanılan bir hadis terimi.

Sözlükte "açıklamak, tefsir etmek; bir metni bir dilden diğerine çevirmek; bir kimsenin hayatını anlatmak" mânalarının terim olarak hadis kitaplarının ana bölümleriyle (kitab) alt bölümlerin (bab) başlıklarını, hadis metnini birbirine nakleden râvilerin isimlerinden oluşan senedi, bir kimsenin biyografisini ve içinde aynı senedle rivayet edilen hadislerin toplandığı kitapları ifade eder. Terceme aslında "insan, yer, bölge, olay, kitap gibi şeylere isim ve unvan verme ve bunları tanımlama" anlamına gelir. Unvan vermek, unvanın altında ayrıntılı biçimde açıklanan hususları başlıkta özet halinde sunmak ve bir mânada bunları kısa şekilde tanımlamak demektir. Meselâ ilk dönemlerde Mâlik>Nâfi'>İbn Ömer senediyle nakledilen hadisler bir sahîfede, bir cüzde, bir kitapta toplanır ve her hadisin başında yer alan aynı sened tekrarlanmayıp kitabın başına bir defa yazılır, böylece sened, altında zikredilen bütün rivayetlerin ortak unvanı olurdu. Bu uygulama sebebiyle terceme kelimesi bazan "sened" mânasında kullanılmıştır (İbnü's-Salâh, s. 254). Hadis râvilerinin hayatına dair toplu bilgiler için de "tercemetü fülân" ifadesine yer verilmiş, râvilerin tanıtımını yapan, onları cerh ve ta'dîl açısından değerlendiren eserlere "terâcim kitapları" (ricâl kitapları) denmiştir.

Hadis âlimleri, kitab ve bab esasına göre tasnif edilen eserlerde kitab kelimesiyle aynı konudaki hadislerin ana başlığına, bab kelimesiyle bunların alt başlıklarına işaret etmiştir. Bu tür eserlerde hem ana başlık hem alt başlıklar terceme veya terâcim diye adlandırılmıştır. Bu metotla eser yazarlardan Buhârî'nin başlıkları seçmede gösterdiği başarı sebebiyle terceme (terâcim) neredeyse onun *el-Câmi'u's-şahîh*'i için kullanılan bir terim olmuştur. Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şahîh*'te yer verdiği başlıklarda o başlığın altındaki hadislerden anladığı mânayı özetlemiş ve bu hadisleri âdeta şerhetmiştir. Birkaç anlamı bulunan veya mutlak, mukayyed, âm

TERCEME

ya da hâs olan bir hadisin durumu konulan başlıklarla açıklanmıştır. Buhârî zaman zaman, hükmü hususi olan bir hadisi ummîleştirmek ya da hükmü umumi olan bir hadisi tahsis etmek amacıyla bab başlığı koymuş, aralarında çelişki varmış gibi görünen hadisleri aynı babda toplayarak bab başlıklarında söz konusu çelişkiyi gidermeye çalışmıştır. Bazan da tek bir bab başlığı altında muhtelif konulara temas etmiştir. Bir yorumu göre Buhârî bunu, konuların tamamının bab başlığıyla ilgisi olduğunu göstermek için değil babın esas konusunun yanına eklenebilecek tâli konuları göstermek için yapmıştır (Keşmîrî, I, 42). İşte bu sebeple, "Buhârî'nin fikhî bab başlıklarındadır (terceme)" sözü meşhur olmuştur (ayrıca bk. el-CÂMÎ'U'S-SA-HÎH).

Buhârî'nin bab başlıklarında vermek istediği fikhî anlayışın ortaya çıkarılması ve bu başlıkların altında yer alan hadislerle irtibatının gösterilmesi eser üzerinde çalışma yapanların önemli ilgi alanlarından birini teşkil etmiştir. Buhârî şârihlerinden İbn Hacer el-Askalânî *Fethu'l-bârî*, Aynî *'Umdetü'l-kârî*, Kastallânî *İrşâdü's-sârî* ve Keşmîrî *Feyzü'l-bârî* adlı eserlerinde bab başlıklarını açıklamaya önem vermiştir. Konuya dair müstakil çalışmalar da yapılmıştır. Yine *Şahîh-i Buhârî* şârihlerinden İbnü'l-Müneyyir'in *el-Mütevârî 'alâ terâcim (ebvâb)'i'l-Buhârî* ile (bk. bibl.) bu eserin muhtasarı olan Bedreddin İbn Cemâa'nın *Münâsebâtü terâcimi'l-Buhârî* (nşr. Muhammed İshak es-Selefi, Bombay 1404/1984), Şah Veliyyullah ed-Dihlevî'nin *Şerhu Terâcimi ebvâbi Şahîhi'l-Buhârî* (Haydarâbâd 1321), Muhammed Zekeriyâ Kandehevî'nin *el-Cüz'ü'l-evvel mine'l-ebvâb ve't-terâcim* (Leknev 1391/1971) adlı eserleri bunlar arasında sayılabilir. Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şahîh*'inin bab başlıklarıyla ilgili yirmiyeye yakın çalışma yapılmıştır (Sandıkçı, s. 134-138). Ali b. Abdullah ez-Zeyn, *Münâsebâtü terâcimi'l-Buhârî li-ehâdîşi'l-ebvâb li-İbn Cemâ'a* (1404, Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye) ve Ramazan Yıldırım *Sahîh-i Buhârî'nin Bab Başlıklarındaki Mevkûf Rivayetler ve Değerlendirilmesi* (1995, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü) adıyla yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Biyografi karşılığında tercemeyle ilgili olarak Seyyid Hasan Kesrevî *Câmi'u terâcimi ve mesânidi's-şahâbiyyâtü'l-mübâyi'ât* (Beyrut 1423/2002), Me'mûn Hammûş *'Ulûmü'l-hadîş ve terâcimi'lâmihî ve firsânihî* (Dımaşk 1425/2005) ismiyle birer eser kaleme almışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü's-Salâh, *'Ulûmü'l-hadîş*, s. 254; İbnü'l-Müneyyir, *el-Mütevârî 'alâ ebvâbi'l-Buhârî* (nşr. Ali Hasan Ali Abdülhamid), Amman 1411/1990, s. 5-9, 16-19, 35-40; İbn Hacer el-Askalânî, *Hed-yü's-sârî* (nşr. Abdülazîz b. Abdullah b. Bâz), Beyrut, ts., s. 8-11, 13-14; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), Beyrut 1409/1988, I, 76, 78, 81, 83, 91, 92, 114; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîş* (nşr. Ali Hüseyin Ali), Beyrut 1412/1992, I, 25-27; Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, *Şerhu Terâcimi ebvâbi'l-Buhârî* (nşr. İzzet M. Fergalî), Kahire-Beyrut 1420/1999, s. 19-22; Keşmîrî, *Feyzü'l-bârî 'alâ Şahîhi'l-Buhârî*, Kahire 1357/1939, I, 40-45; Fuat Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1956, s. 52-53, 58, 69 vd.; M. Abdülkâdir Ebû Fâris, *Fıkhü'l-İmâm el-Buhârî*, Amman 1409/1989, I, 71 vd.; Kemal Sandıkçı, *Sahîh-i Buhârî Üzerine Yapılan Çalışmalar*, Ankara 1991, s. 134-138; Tâhir el-Cezâirî, *Tevcihü'n-nazar* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1416/1995, I, 221-226, 303, 500, 501; Ali Toksarı, "Sahîhu'l-Buhârî'nin Bab Başlıklarının Özellikleri ve Değeri (Terâcimi Sahîhi'l-Buhârî)", *Büyük Türk-İslâm Bilgini Buhârî Uluslararası Sempozyumu: 18-20 Haziran 1987*, Kayseri 1996, s. 109-133. ERDİNÇ AHATLI

TERCİ

(الترتيب)

Müezzinin şehâdet cümlelerini önce yanındaki kimselerin duyacağı şekilde alçak sesle, sonra da yüksek sesle okuması anlamında terim (bk. EZAN).

TERCİH

(الترتيب)

Fıkıh usulünde birbiriyle teâruz eden delillerden, fıkıhta ise ispat vasıtalarından birini diğerinden üstün tutmak anlamında terim.

Sözlükte "tartmak, bir şeyi başkasından üstün tutmak, yeğlemek" anlamındaki **tercîh** fıkıh usulünde deliller, fıkıhta ise ispat vasıtaları arasında teâruz bulunduğu bir tarafı destekleyen bir emâreye dayanarak onu yeğlemeyi ifade eder. Usulcüler tarafından yapılan tercih tanımlarında "bir tarafın ağır basması" ve "bir tarafın ağır bastığının beyan ve izhar edilmesi" şeklinde iki yaklaşımın benimsendiği, birincisinde bizzat deliller dikkate alınırken ikincisinde bu tercih işini delilleri inceleyen bir müctehidin yapması gerektiğine işaret edildiği görülür. Tercih edilen delil veya ispat vasitasına **râcih**, terk edilene **mercûh**, delillerden birine güç veren ilâve özelliğe **rûchân** (müreccih) denilir;

kaynaklarda bu özellik emâre, meziyet, kuvvet, ziyade ve üstünlük (fazl) kelimeleyle ifade edilir (tercihin sözlük ve terim anlamları arasındaki ilişkinin izahı için bk. Serahsî, II, 249-250).

Bazı müellifler tarafından, delillerden birinin ihmal edilmiş olacağı gerekçesiyle tercih yönteminin meşruiyeti sorgulanmış olsa da teâruz şartları varsa ve teâruz eden delilleri herhangi bir şekilde uzlaştırmak mümkün olmuyorsa cumhura göre tercih yöntemine başvurulur, bu eşit delillerden güçlü emâre taşıması sebebiyle üstün olanıyla amel edilir. Zira sahâbenin ve sonraki nesillerin Hz. Peygamber'den gelen rivayetler arasında teâruz bulunduğu bu yöntemte başvurdukları hususunda birçok örnek bulunmaktadır. Ayrıca üstün olanın böyle olmayana eşit sayılması aklın ilkelerine aykırıdır. Aralarında Bâkîllânî, Ebû Ali el-Cübbâî, Ebû Hâşim el-Cübbâî ve Şehâbeddin el-Karâfî'nin de bulunduğu bazı âlimler teâruz halinde tercihe başvurulmadan delillerden herhangi biriyle amel edilebileceği kanaatindeydi. Zira bu durumda da dinî bir delile dayanılmış olur ve amel edilmeyen delil ilga edilmiş sayılmaz. Teftâzânî'nin belirttiğine göre Fahrü'lislâm el-Pezdevî'nin ifadelerinden üstün özelliğe sahip delilin esas alınması daha iyi olmakla birlikte bu özelliğe sahip olmayanla da amel edilebileceği anlaşılmaktadır (*et-Telvih*, II, 184). Bazı âlimler ise teâruz halinde müctehidin tevakuf etmesi gerektiğini söylemiştir (bk. TEÂRUZ).

Şartları. Tercih yöntemine başvurulabilmesi için tercihe konu olan delillerde şu şartların bulunması gerekir: 1. Delillerin farklı ihtimallere açık olması. Buna göre tercih ancak zannî deliller arasında olur. Kesin delillerin bir kısmı kolay elde edilme, açıklık ve düşünceye ihtiyaç göstermeme bakımından diğerlerinden farklı olabilirse de bunların sağladığı bilgiler birbirinden daha güçlü olmayıp hepsi kesin niteliktedir. Ayrıca zan kesin bilgi karşısında duramayacağından kesin delille zannî delil arasında tercih söz konusu olmaz. Dolayısıyla tercih kitabın ve mütevâtir sünnetin delâlet yönüyle ihtimale açık zâhirlerinde, âhâd haberlerde ve kıyasta söz konusu olabilir (Ebû'l-Usr el-Pezdevî, IV, 132-133; Semerkandî, s. 688, 730-731). 2. Delillerin zat bakımından birbirine denk olması (mümâselet). Eğer biri bu açıdan diğerine göre daha güçlü ise bu duruma teâruz denmez; zayıf olan yok hükmünde kabul edilir ve âlimlerin ittifakıyla güçlü olan alınır. Buna tercih değil "tereccüh" (deli-